

ŞEHİRİYAR'IN GÖNDERME YAPTIĞI ŞAIRLER ÜZERİNDEN İRAN'DA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE DAİR BİR OKUMA DENEMESİ*

A READING APPROACH TO THE TEACHING OF TURKISH IN IRAN THROUGH
THE POETS REFERRED TO BY SHAHRIYAR

ПРОИЗВЕДЕНИЯ ШЕХРИЯРА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОБУЧЕНИЕ ТУРЕЦКОМУ
ЯЗЫКУ В ИРАНЕ

Memet ABUKAN†

ÖZ

Türkçenin gerek ana dili gerekse yabancı dil olarak öğretimine yönelik çalışmaların sadece dille ilgili değil diplomasiden tarihe, kültürden siyasete çok boyutlu olduğu bilinen bir durumdur. Bir taraftan farklı ülkelerde Türkçe eserler ortaya koyan yabancı yazar veya araştırmacılar diğer taraftan ise Türkiye dışında yaşayan ve Türkçenin farklı lehçelerini konuşanların çalışmaları; başta dil olmak üzere ülkeler arasında tarihsel olaylar, kültürel değerler vb. pek çok hususa ışık tutmaktadır. Her edebi eserin oynadığı bu rol bir köprü inşa etmektedir. Nitekim Azerbaycan Türk Edebiyatı'nın ve İran Edebiyatı'nın önemli bir şairi olan ve Türk dünyasında Haydar Baba'ya Selam şiiriyle bilinen Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın yazmış olduğu şiirler bu çerçevede değerlendirilebilir. Türkçe ve Farsça yazdığı şiirler ve bu şiirlerinde hem Türk hem de İranlı şairlere yapmış olduğu göndermeler dilin kültürler arasındaki bağları güçlendirmedeki etkisi olarak okunabilir. Onun yaşadığı coğrafyanın kültür, folklor, sosyal ve siyasi hayatı, Yahya Kemal'den Akif'e, Fuzuli'den Sabit'e kadar Türk şiirine damgasını vurmuş simaları ve Hâfız, Firdevsî gibi Fars edebiyatının önemli isimlerine değinisi önemli bir kaynak metin işlevi görmektedir. Türk dünyasının farklı kaynaklarından beslenen şiir geleneğinin uzantısı olarak değerlendirilebilecek şiirlerinde bazı Türk şairlerinden etkilenmesi onun düşünce dünyası üzerinde de tesirli olmuştur. Bu durum Fars edebiyatının etkisiyle de belirtilebilir. Yapılan çalışmada Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk ve Fars edebiyatının önemli şairlerine yaptığı göndermeler doküman incelemesi yöntemiyle ele alınmıştır. Böylece şairin genelde Türk ve

*Bu çalışmanın bir kısmı, 15-18 Eylül 2014 tarihlerinde İran'ın Tebriz şehrinde gerçekleştirilen "Kafkasya'ya Genç Bakışlar II" sempozyumunda "Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk şairlere göndermeler" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

† **ORCID:** [0000-0003-3461-0539](https://orcid.org/0000-0003-3461-0539). Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan University, m.abukan@alparslan.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Abukan, M. (2023). Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine Dair Bir Okuma Denemesi. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1 (57), 55-68. DOI: 10.17498/kdeniz.1250234

Fars edebiyatı açısından önemi, özelde Türkçenin ana dil ve yabancı dil olarak öğretimi konusunda Şehriyâr'ın edebi metinlerin işlevinin ne olduğu ve bunlardan nasıl yararlanılabileceği noktasında bazı çıkarımlarla alan yazına katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şehriyâr, Şehriyâr'ın şiirleri, İran'da Türkçe öğretimi.

ABSTRACT

As is known, studies on teaching Turkish as a mother tongue and as a foreign language are not only a matter of language but also multidimensional in terms of diplomacy, history, culture, and politics. On the one hand, the works of foreign writers or researchers who produce works in Turkish in different countries, and on the other hand, the works of those who live outside Turkey and speak different dialects of Turkish shed light on many issues such as historical events, cultural values, especially language, between countries. This role played by each literary work constructs a bridge. Indeed, the poems written by Mohammed Hussein Shahriyar, an important poet of Azerbaijani Turkish Literature and Iranian Literature, known in the Turkic world for his poem "Salute to Heydar Baba", can be considered within this framework. His poems written in Turkish and Persian and his references to both Turkish and Iranian poets in these poems can be read as the effect of language in strengthening the ties between cultures. His references to the culture, folklore, social and political life of the geography he lived in, the figures who left their mark on Turkish poetry from Yahya Kemal to Akif, from Fuzuli to Sabit, and the important names of Persian literature such as Hafez and Firdavsi serve as an important source text. The fact that he is influenced by some Turkish poets in his poems, which can be considered an extension of the poetry tradition fed from different sources of the Turkish world, can be said to have a great impact on his intellectual world. This situation can also be indicated by the influence of Persian literature. In this study, Shahriyar's references to the famous poets of Turkish and Persian literature in his poems were analyzed through the document analysis method. Thus, it was aimed to contribute to the literature with some inferences about the significance of the poet in terms of Turkish and Persian literature in general and the function of Shahriyar's literary texts in teaching Turkish as a mother tongue and foreign language in particular and how they can be utilized.

Keywords: Shahriyar, Shahriyar's poems, Teaching Turkish in Iran.

АННОТАЦИЯ

Известно, что исследования преподавания турецкого языка как родного, так и иностранного, многоплановы и связаны с дипломатией, историей, культурой и политикой. С одной стороны, зарубежные авторы или исследователи издавшие свои произведения на турецком языке, с другой стороны, произведения тюркоязычных авторов за пределами Турции и говорящих на разных диалектах турецкого языка и наряду с этими исторические, культурные и языковые отношения между странами, освещают многие вопросы. Роль каждого литературного произведения можно оценить, как наведение моста. Собственно говоря, в этом контексте могут быть оценены стихи Мухаммеда Хусейна Шахрияра, который является важным поэтом азербайджанско-турецкой и иранской литературы и известен в тюркском мире своей поэмой "Приветствие Хайдар-бабе". Стихи, которые он написал на турецком и персидском языках и ссылки в своих стихах по поводу произведений как турецких, так и иранских поэтов, можно рассматривать как влияние языка для укрепления связей между культурами. Культурная, фольклорная, социальная и политическая жизнь того ареала, в которой он жил; фигуры, которые оставили свой след в турецкой поэзии от Яхьи Кемалю до Акифа, от Физули до Сабита и упоминание со

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

стороны Шехрияра имена выдающихся деятелей персидской литературы Хафиза и Фирдевси, являются основой его текстов. Можно сказать, что его стихи, которые мы можем рассматривать как продолжение поэтической традиции, питаемой из разных источников тюркского мира, испытали влияние некоторых турецких поэтов и оказали большое влияние на его мировоззрение. На эту ситуацию также может указывать влияние персидской литературы. В нижеследующей исследовании изучаются ссылки, сделанные Шахрияром в своих стихах по поводу известных поэтов турецкой и персидской литературы. Таким образом, в исследовании ставится цель внести свой вклад в литературу с некоторыми выводами с точки зрения важности Шехрияра для турецкой и персидской литературы в целом, а также изучить функции литературных текстов Шахрияра при обучении турецкому, как родному и иностранному языку.

Ключевые слова: Шахрияр, стихи Шахрияра, преподавание турецкого языка в Иране.

1. GİRİŞ

Bir milleti oluşturan temel değer veya unsurlar olan dil, kültür, tarih gibi kavramlar, o milletin duygu ve düşünce dünyasını bizlere açan şairler tarafından kendi eserlerinde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Farklı coğrafyalarda yaşasalar dahi, şairlerin birbirleriyle olan etkilenme ve etkileşimleri kaçınılmaz bir durumdur. Derin kültürel bağlar, ortak dil algısı, şairlerin eserlerini oluştururken genetik olarak kodlanmış bir unsur olarak üretilen metinler üzerinde başat etki gösterir. Bu durum, şairin üzerinden atamayacağı bir kodlama olsa dahi o; kendi ortak kültür, dil, tarih kaynaklarına gitmeyi tarihi bir sorumluluk olarak görüp eserlerinde buna dair vurgular yapar. Belki de bu durum, bir şair için kendi kültürünü, dilini, tarihini bilmesi gerektiğine dair bir zaruret sonucudur. Çünkü hiçbir şair kendi kültürüne, değerlerine yabancı olmayı düşünemez. Şairlerin beslendiği kaynaklar sadece kendi çevreleri ve yaşadıkları dönemle sınırlı olmaz. Onlar ortak bir değerden beslenen ve bir milleti oluşturan temel bileşenlerin olduğu her unsuru yararlanabileceği bir kaynak olarak görür. Bu sebeple bir şairin şiiri ele alındığında onun ortaya koymuş olduğu ürünü sadece kendi bölgesiyle, dönemiyle sınırlamak yanıltıcı olacaktır. Nitekim bunun önemli bir kanıtı da şairlerin kendi şiirlerinde diğer yazar ve şairlere yapmış olduğu nazireler, göndermelerdir. Dolayısıyla şairleri göndermeler üzerinden kavrayabilmek, onu bütüncül bir okumanın ipuçlarını gösterebilir. Bu da o dilin konuşulduğu bütün bir coğrafyanın etki alanını genişlettiği gibi farklı dilleri konuşan toplumlarında dilsel ve kültürel dokusuna katkı sunar. Toplumsal hayatta yer bulan şiirlerin ve bu şiirlerdeki göndermelerin karşılıklı etkileşimi artırıp toplumlar arasında sıkı bağların oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Nitekim gerek Türkçe gerekse Farsça şiirler yazan ve her iki dilin şair ve yazarlarına şiirlerinde yer veren Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın metinlerini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Onun şiirleri dil, kültür, tarih gibi kurucu kavramlar bütünlüğünde Türk ve Fars edebiyatının gelişmesine katkı sunacak şekilde bir işlev görmüştür. Bu katkıyı dil öğretimi çerçevesinde de değerlendirmek mümkündür. Çünkü edebi metinler aracılığıyla diller varlığını güçlü bir şekilde sürdürebilir. Dolayısıyla bu metinler dillerin gelişmesi, öğretilmesi, unutulmaması gibi dile dair her konuda önemli görevler üstlenir ve bunu sadece o dili konuşan kişilere değil, yabancı dil konuşurları için de sağlar. Ayrıca bunlar; farklı dil ve kültürler arasındaki ilişkinin oluşturulması, güçlendirilmesi ve sürdürülmesi noktasında da önemli bir işlev görür. Nitekim Şehriyâr'ın şiirlerindeki göndermeleri bu çerçevede okumak ve değerlendirmek mümkündür. İran Türklerinin onun şiirlerinden yararlanarak kendi ana dillerini güçlü bir şekilde sürdürmelerinin yanında Farsça ana dil konuşurları için de aynı

ülkede yaşayan ve Farsça da şiirler yazan bir şairi tanıma, şiirlerini ezberleme şeklinde bir durum onların Türkçe öğrenmelerine katkı sunabilecektir. Benzer durum Farsça öğrenmek isteyen Türkçe ana dil konuşurları için de söz konusudur. Dolayısıyla diller ve kültürler arasındaki yakınlaşmaya katkı sunan şairin tanınması ve materyallerde yer verilmesi önemli görülmelidir.

Yapılan çalışmada Şehriyâr'ın şiirlerindeki göndermelerin neler olduğunu tespit etmekle Türkiye Türkçesinin İran'da öğretimi, hatta daha da özelleştirip Türkiye Türkçesinin yabancı dil olarak İran'da öğretimi, konusunda değerlendirmek ve edebî metinlerin dil öğretimindeki işlevine dair bazı çıkarımlarla alan yazına katkı sunmak amaçlanmıştır. Nitekim Azeroğlu (2021, s. 603) Şehriyâr'ın şiirlerinde farklı dilleri yakınlaştırdığını dile getirmiş ve onun Türkçeyi ustalıkla kullanmasının boyutlarını ana dili Farsça olanların onun şiirlerine olan rağbetiyle de açıklamıştır.

1.1. İran'da Türkçe Öğretimi Üzerine Genel Bir Bakış

Yapılan çalışmanın odak noktası Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk ve Fars şairlere yaptığı göndermeler oluştursa da bunun Türkçe öğretimi konusu ve özelinde değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu bakış açısı belki alan uzmanları tarafından zorlayıcı bir ilişki veya neden olarak düşünülebilir fakat dil denen olgunun metinlerle ilişkisi düşünüldüğünde konunun öğretime dair bağlantısı konusunda bir çıkarımda bulunmak pekâlâ mümkündür. Dolayısıyla ilkin İran'da Türkçe öğretiminin genel durumu hakkında kısa bir bilgi vermek açıklayıcı olacaktır. Yüzyıllar boyunca Türklerin devlet kurup yönettiği ve milyonlarca Türkün yaşadığı bu coğrafyada hiç şüphesiz Türk diline ve Türkçe öğretimine dair söylenecek çok şeyin olduğu bilinen bir durum. Fakat günümüzde ve Türkiye'nin konuya dair faaliyetleri özelinde bakılacak olunursa Tahran Yunus Emre Enstitüsünün önemli bir işlev gördüğü söylenebilir. Nitekim Başar ve Boylu, (2015, s. 36) burada hemen hemen her meslek, sosyal sınıf ve yaş grubundan bireylerin yoğun bir şekilde Türkçe öğrendiğini belirtmektedir. Ana dili Farsça olan bireylerin yanında Türk soylu olanların da Türkçe öğrendiği bu enstitünün dışında Tahran'da 12, Tahran dışında ise 13 özel dil merkezlerinin de olduğu ifade edilmektedir. Bunların yanında Yunus Emre Enstitüsünün (2023) dil, kültür, sanat vb. konularda yapmış olduğu çalışmaları İran'da Türkçe öğrenmeye yönelik önemli bir talep oluşturmaktadır. Nitekim 2022 yılında Tahran'da enstitü merkezinde düzenlenen "6. İran Türk Üniversiteleri Tanıtım Günleri" adlı etkinlik gibi çalışmaların İranlı öğrencilerin Türkçe ve Türkiye algıları üzerinde olumlu etkiler bıraktığı söylenebilir. Sadece Atatürk Üniversitesi'nde iki binin üzerinde İranlı öğrencinin oluşu bunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

İran'da Türkçe öğretimin faaliyetleri ayrıntılarıyla ele alınmalıdır. Bir taraftan Türkiye Türkçesini öğrenen farklı Türk lehçesi konuşurları, diğer taraftan ise ana dili Farsça konuşurları. Hedef kitlenin öğretim faaliyetlerine yönelik çalışmaların çok boyutlu düşünülmesi ve bunlara yönelik beceri, materyal vb. her türlü çalışmanın yapılması gerekmektedir. Örneğin Özden, Boylu ve Başar'ın (2017) yapmış olduğu çalışmada İran'da Türkçenin öğretimi hususunda bazı sıkıntılarının olduğu belirtilmiştir. Bunlar Türk soyluların Türkiye Türkçesi öğrenirken başta telaffuz olmak üzere yaptıkları olumsuz aktarımlar, okutmanların alana dair yetersizlikleri gibi birçok hususun yanında materyal eksikliği de vurgulanmaktadır. Bu eksikliği sadece Türkçenin yabancı dil olarak öğretimindeki ders kitaplarıyla sınırlı görmemek gerekir. Bunun yanında hedef dili öğrenenlerin ihtiyaçları temelinde ortak kültürel noktalara temas edebilecek materyaller üzerinden de bu eksikliklere çözümler üretilebilir. Bu noktada gerek Türk edebiyatı gerekse Fars edebiyatı için önemli bir şahsiyet olan Şehriyâr gibi şair ve yazarların çalışmalarından yararlanılabilir. Nitekim Özden ve diğerleri (2017) tarafından yapılan aynı çalışmada

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

ülkede Türkçe öğretimini kolaylaştıran sebepler olarak “kültürel yakınlık” ve “ortak dil unsurları” tespit edilmiştir. İki toplum arasında ortak kültürün en önemli unsur ve iki dil arasındaki ortak dil bileşenlerinin de fazla oluşunun Türkçe öğretimini kolaylaştırdığı gibi bu hususların diğer ülkelerdeki Türkçe öğretiminden de ayırdığından bahsedilmiştir. Bu noktada Şehriyâr gibi Türk ve Fars edebiyatına vurgularıyla bilinen şairlerin Türkçe öğretimi noktasında önemi daha iyi anlaşılabilir. Yapılan bu çalışmada da şairin İran'da Türkçe öğretiminin niteliğini iki toplum arasında ortak kültürel noktalara teması üzerinden değerlendirmek adına Türk ve Fars şairlere yaptığı göndermeler üzerinden değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışma edebi metinlerin göndermeleri üzerinden dil öğretiminin toplumlar arasındaki iletişimi güçlendirmedeki rolünü ortaya koyabilme noktasında bir okuma denemesi olduğu söylenebilir.

1. 2. Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın Hayatı, Eserleri ve Poetikasına Kısa Bir Değini

İran'ın Tebriz şehrinde 1906 yılında dünyaya gelen Muhammed Hüseyin Şehriyâr ilköğrenimini de aynı şehirde yaptıktan sonra Medrese-i Talibiye'de eğitim alır ve Arapça öğrenir. Aynı zamanda Fransızcaya da çalışır. Liseyi ise 1923-1924'te Tahran'daki Darülfünun adlı okulda tamamlar ve devamında Tıp Fakültesi'ne girer. Fakat son sınıftayken öğrenimini bırakmak zorunda kalır ve çeşitli memuriyetlerde çalışmaya başlar. 1959-1960'ta tekrar doğduğu kent olan Tebriz'e döner. Burada Bank-i Kişaverzi'de (Ziraat Bankası) çalışan Şehriyâr bu görevden emekliye ayrılır ve Tahran'da 18 Eylül 1988 tarihinde bronşit hastalığından ömrünü tamamlar. Vasiyeti üzerine cenazesi Tebriz'e götürülür ve Makberüşşuara adlı mezarlığa defnedilir. İran'da onun ölüm günü olan 18 Eylül tarihi Milli Şiir Günü olarak kabul edilmektedir (Karayev ve Akpınar, 2010; Türk Ans., 1981, s. 240; Vikipedi, 2023).

Modern Azerbaycan edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın, Güney Azerbaycan şiirinin canlanmasında çok büyük katkıları olmuştur. Kendisiyle özdeşleşmiş olan “Şehriyâr” ismi onun mahlasıdır. Nitekim bu mahlastan önce de “Behcet” mahlasını kullandığı bilinmektedir. Onun Türkçe ve Farsça yazdığı birçok şiir, döneminin şairlerine oranla oldukça ilgi çekmiş; fakat asıl ününü “Heyder Babaya Selam” şiiriyle kazanmıştır (Karayev ve Akpınar, 2010). Şehriyâr'ın hayatı ve edebi yaşantısını Fuad (2017, s. 130) yapmış olduğu çalışmada dört döneme ayırmıştır. Buna göre 1905 ile 1930 yıllarını kapsayan çocukluk ve gençlik dönemleri aynı zamanda onun Divançe adıyla ilk şiir kitabını kaleme aldığı dönemdir. İkinci dönem ise 1930-1943 yıllarıdır ve bu dönem şairin geçirmiş olduğu hastalık gibi kimi zaman bireysel kimi zaman olumsuz toplumsal olaylara maruz kaldığı ve bunları eserlerinde yansıttığı dönemdir. 1943 ve 1975 yılları ise bir önceki dönemden farklı olarak hayatının daha mutlu, edebi yaşantısının ise daha verimli geçtiği dönem olarak değerlendirilmiştir. Şairin öldüğü 1988 yılına kadarki son dönem ise İran'da toplumsal ve siyasal olay ve değişimlerin yaşandığı ve şairin de bu değişimleri eserlerinde dile getirdiği dönem olarak belirtilmiştir.

Şehriyâr, İran'da yayımlanan ilk Türkoloji dergisi olan Varlık dergisinde şiirler yazmıştır. Bu dergi Doktor Cevad Heyet tarafından 5 Mayıs 1979'da Tahran'da yayın hayatına başlamış ve ilk sayıdan itibaren de derginin şeref üyesi olarak Şehriyâr'ın şiirleri burada yayınlanmıştır. Ayrıca derginin yayınlandığı 5 Mayıs günü Ankara'da Türkoloji araştırmacıları tarafından 2011 yılında “Türkoloji günü” olarak ilân edilmiştir (Heyet, 2012). Fuad (2017, s. 131) da çalışmasında onun “Haydar Baba'ya Selamlar”, “Ah Annem”, “Gecenin Efsanesi”, “Şiir ve Hikmet”, “Türk Dili” gibi çalışmalarıyla birçok yerde ciddi yankılar uyandırdığını belirtmiştir. Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın şiirleri geleneğin etkilerini taşısa da onun nazım biçimlerinden herhangi biriyle bütünüyle

uygunluk gösterdiğini söylemek güçtür. O nazım biçimlerini adeta harmanlayarak kullanma yoluna gitmiştir. Çünkü Heyder Baba'ya Selam örneğinde olduğu gibi Şehriyâr, Âşık edebiyatı nazım türlerinden olan türkünün yapısal formuyla şiirlerini yazmıştır. Fakat bunun yanında her dizinin sonunda ziyadeler eklenerek koşmayı andıran ve destan formuna benzer bir biçim özelliği kullanarak kendine has bir nazım biçimi oluşturmuştur. Bunun, onun şiirlerinde yeni bir tarz oluşturduğunun en basit kanıtı olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Sarçıçek, 2008, s. 582). Şehriyâr'ın dili kullanma biçimiyle yenilikçi bir şair olduğunu söylenebilir. O şiirlerinde halk söyleyişlerine, mecazlara, atasözleri ve deyimlere, geleneksel söz kalıplarına oldukça sık başvurmuş, Âşık tarzı şiirleriyle yeni bir çığır açmıştır. Böylece 20. yüzyılda kendi dilinin söyleyiş imkânlarını yeni bir tarzda dile getirmiştir. Şairin bu özelliğiyle kültürü sanatkârane biçimde işleyip yerelden evrensel bir kapı araladığı söylenebilir (Özkan, 2006, s. 146). Şehriyâr'ın şiirlerinde sosyal hayata ilişkin güçlü tasvirler görebilmek mümkündür. Nitekim Özkan, (2006, s. 146) onun şiirlerinde köylerdeki sosyal ve ekonomik hayatın zahmetli faaliyetlerinin eğlenceli ve zevkli rengârenk bir tabloya dönüştüğünü söyler. Gözütok (2008, s. 86) da onun şiirlerindeki özgünlüğe yaptığı değinisinde tabiatın şiirlerindeki sunumunun klasik İran edebiyatından farklı olduğunu belirtir. Buna göre onun şiirinde tabiatın söz varlığının yoğun çağrışımlar ve etkileyici bir dille varlık bulmasında önemli bir yer tutan yan anlamlar olduğu ifade edilir. Eğri (2016, s. 269) de şairin hem Farsça hem de Türkçe şiirlerinde yoğun bir lirizm ve romantizm olduğunu ve okuyucusunu etkileyen derin bir şairlik gücüne vurgu yapar.

Şehriyâr'ın edebi, dini ve toplumsal konuları ele alan pek çok eseri vardır. Fakat gerek İran'da gerekse Türk dünyası ve diğer ülkelerde Haydar Babaya Selam şiiriyle tanınmıştır kendisi. 1952 yılında yayımlanan bu şiirde şair Azerbaycan Türk edebiyatından esinlenmiştir. Günlük konuşma dilinin edebi bir hüviyetle dile getirildiği bu şiir adını Şehriyâr'ın doğduğu köyün yakınındaki bir dağdan almaktadır. Şiir her biri beş dizeden oluşan ve 11'li hece ölçüsüne göre yazılmış 125 kıtadan oluşmaktadır. Şairin çocukluk anlarına ait duyguların milli bir hisle dile getirildiği görülebilmektedir (Azeroğlu, 2021, s. 603; Kuybu, 2016, s. 163).

O, ele aldığı konularda yerelliğin, millîğin unsurlarını kullanırken diğer yandan da bunlara ait unsurları salt sınırları çizilmiş dar bir çerçevede sunmamış, aynı zamanda kültürler arası bağları güçlendirme noktasında bir genişlikte ortaya koymaya çalışmıştır. Şiirlerinde gurbet, hasret, özlem, aşk, iman, tasavvuf gibi konuları işlemiştir. Ayrıca o, geleneksel kültüre ve dini kıssalara değinmiş, tarihi ve edebi şahsiyetlere göndermelerde bulunmuş; onları tanımayı, tanıtmayı, kendisine görev bilmiş ve Türkçe öğretiminin önemini vurgulamıştır.

Şehriyâr'ın Türkçe şiirlerinin yanında Farsçanın da ince dilini metinlerine yansıtabilmiştir. Şair dilsel zenginliğini geleneksel ve modern metaforlardan yararlanarak Farsça şiirlerine yansıtabilmiştir. Bu metinlerinde önemli görülen bir husus da şairin Türkçe sözcüklere de yer vermesidir. Çünkü şair kendi ana dilinin etkisini Farsça metinlerinde de göstermiştir. Bu anlamda hem Farsça hem de Türkçe açısından bu çalışmaların incelenmesi, değerlendirilmesi gerekmektedir (Ercan ve Durmaz, 2016; Shoaei, 2016).

Şehriyâr, şiirlerinde içinde bulunduğu kültürel havzanın değerlerini ortaya koyan ve bunu kendine özgü üslubuyla dile getiren bir poetikaya sahiptir. Onun bir milleti oluşturan değerlerin farklılığına olan güçlü değinisi kadar dil ve kültürlerin temel değerler noktasında birleştirici rolüne de metinlerinde vurgusu söz konusudur. Şair, binlerce yıl birçok kültüre ev sahipliği yapmış coğrafyalarda yaşayan toplumların kendi dil ve kültürleriyle varlıklarını sürdürmelerini önemli görür. Fakat milleti millet yapan özgünlük veya değerlerin yanında ortak kültür ve medeniyete olan vurgusu onu gerek Türk gerekse

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Fars şiirinde önemli bir yere taşımıştır. Nitekim her iki dilde şiirler yazması ve Türk ve Fars şairlere yapmış olduğu göndermeleri bu çerçeveden okumak mümkündür. Bir taraftan Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Yahya Kemal gibi Türk edebiyatının önemli şairleri, diğer taraftan Hâfız, Sadî, Firdevsî gibi Fars edebiyatının önemli isimleri onun şiirlerinde yer bulabilmektedir. Yapılan bu çalışmada da diller ve kültürler arasındaki somut bağın önemli bir göstergesi olan edebi metinlerin Şehriyâr'ın şiirleri üzerinden örneklendirilmesi yoluna gidilmiştir.

2. YÖNTEM

İran'da Türkçe öğretimine katkı sunma adına Şehriyâr'ın "Ustad Şehriyâr'ın Azerbaycan Türkçesi ile Külliyyatı" adlı eseri yazılı materyallerin belli ölçütleri dikkate alarak değerlendirilmesini esas alan doküman incelemesi tekniğine göre analiz edilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan bu teknik, incelenmesi amaçlanan olay veya olguların yer aldığı yazılı materyallerin araştırmacı tarafından belli aşamalar dikkate alınarak çalışmanın verilerine ulaşabilecek şekilde değerlendirilmesini içerir. Bu teknik, birinci derece veri kaynağı olan dokümanların incelenmesiyle elde edilen bilgilerin araştırmacı tarafından alanyazınla desteklenerek birtakım çıkarımlarda bulunmayı mümkün hale getirebilmektedir. Böylece birtakım genellemelere ulaşılarak bilimsel bilgiye katkı sunulabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011; Karasar, 2005). Yapılan çalışmada da tekniğin inceleme ölçütleri dikkate alınarak şairin eseri araştırmacı tarafından değerlendirilmiş ve alanyazınla desteklenerek yorumlanmış ve bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

3. BULGULAR

Yapılan çalışmanın bulgularına ulaşmak için doküman yöntemiyle Şehriyâr'ın Ustad Şehriyâr'ın Azerbaycan Türkçesi ile Külliyyatı adlı eseri incelenmiştir. Göndermeye konu olan şiirler orijinalinde olduğu şekliyle ele alınmıştır. Bunun sonucunda çalışmanın amacına uygun olan bulguları aşağıda gösterilmiştir:

3. 1. Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın Şiirlerinde Gönderme Yaptığı Şairler

Şehriyâr, sadece Azerbaycan edebiyatının değil tüm Türk edebiyatının önemli bir şairi olarak etkileyici şiirler kaleme almıştır. O, bir milletin tarihi süreç içerisinde şekillenen ortak kültür, dil ve düşünce dünyasının kapısını aralamış ve bu doğrultuda şiirlerinde de düşünce ve edebi dünyasına etki eden bazı şairlere göndermelerde bulunmuştur. Onun tesirinde kaldığı şairler Fuzulî'den Mehmet Akif'e kadar Türk edebiyatına damgasına vurmuş önemli şahsiyetlerdir. Şehriyâr bu şahsiyetleri onların en belirgin özellikleriyle ele alır ve okurlarının zihninde bir merak uyandırarak onları bu şahsiyetleri tanımaya yönlendirecek şekilde güçlü bir anlatım kurar. Bu şekilde şair kendi düşünce dünyasını tamamladığı anlaşılabilir şairlerle bir bütün olduğu mesajını güçlü bir şekilde vermeye çalışır. O, "Türkiyâ'ya Xeyali Səfər" adlı şiirinde şöyle der:

Gəlmişəm nazlı hilal ölkəsinə,

"Fikrət" in incə həyal ölkəsinə

"Akif" in marşı yaşardıb gözümə

Baxıram "Yəhya Kamal" ölkəsinə (2001, s. 211).

Şehriyâr'ın bu dizelerde Türk edebiyatının aynı coğrafyalarda fakat farklı ideolojilerdeki büyük şairlerinden olan Mehmet Akif Ersoy, Tevfik Fikret ve Yahya Kemal'e değindiği görülür. Bu şiir, Şehriyâr'la aynı coğrafyalarda olsa bile benzer duyuru ortaya koyması bakımından Türk edebiyatının birbirini tamamlayan bütünlüğünü ortaya koyar. Aynı zamanda bu şairlere değinisiyle bulunduğu coğrafyadaki okuyucusuna da aynı

milletin dil üzerinden kültür, duyuş ortaklığını fark ettirme çabası içerisinde olduğu söylenebilir.

Şair dörütlüğün her bir dizesinde farklı bir şaire değinerek okuyucusunu gönderme yaptığı değerlerle baş başa bırakır. Böylece okuyucuyu bir yandan her dizede farklı bir iklime götürür, diğier taraftan da okuyucuyu bir bütünlüğün içinde tutarak onu şiiriyetin tadına vırdırmayı amaçlar. Şehriyâr'ın şiirlerinin bu özelliğı farklı, uzak bölgelerde olsalar bile aynı değerlerden beslenen bir milletin benzer heyecanları, duyguları yaşamadığının düşünölemeyeceğini ortaya koyması bakımından önemli görölebilir. Şairin ilk dizede “Gəlmişəm nazlı hilal ölkəsinə” mısrayla Mehmet Akif'in bütöün bir millete adadığı İstiklal marşına göndermede bulunduğunu anlamak zor olmayacaktır. Çünkü Akif, İstiklal Marşı'nın ikinci dizesinde şöyle seslenmektedir:

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal!

Kahraman ırkıma ne bir gül... Ne bu şiddet, bu celal?

Sana olmaz dökölen kanlarımız sonra helal.

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklal.

Akif'in bayrağı hitap ettiğı ve istiklal, Hakk gibi kavramların bulunduğu bu şiirine Şehriyâr'ın göndermede bulunması dikkat çekicidir. Bilindiğı üzere İstiklal Marşı'nda “hilal” bayrağı temsil etmektedir ve Akif'in nazlı sıfatını bayrak özelinde sevilen bir simge olarak bütöün bir millete ve onu oluşturan değerlere yaptığı yücelti olarak okuduğı söylenebilir. Nitekim Koçak (2021, s. 157) Akif'in İstiklal Marşı'nın ilk iki dörütlüğünde bütöün bir milletin geçmişi, kahramanlıkları, bağımsızlığı ve dini inancının onu var kıldığını ve tüm bu bileşenlerin sembolik olarak şiirde “bayrak”, “istiklal” ve “hilal” kavramları üzerinde yer verildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu değerler üzerinden Şehriyâr'ın, milletlerin emperyalizme karşı hür yaşama özelliklerinin onun en belirgin vasfı olduğunu hissettirmeye çalışır okuyucusuna. Bu sebeple ilk dizeyi bağımsızlık, bayrak, Allah inancı gibi toplumun temel bileşenlerinin olduğu bir şiire gönderme yaparak başlaması son derece manidardır. Her iki şairin değerler hususunda toplumsal olaylara kayıtsız kalmaması onları yücelten en önemli sebeplerin başında gelmektedir. Çünkü “*Mehmet Akif şair kimliğı kadar fikir ve aksiyon insanı olması yönüyle de önemlidir. O, millî mücadele yıllarında Balıkesir, Kastamonu'da vaaz etmiş, Anadolu'nun çeşitli şehirlerini ziyaret ederek, halkı aynı duygu ve heyecan etrafında toplamaya teşvik etmiş ve bunu başarmıştır*” (Koçak, 2021, s. 159-160). Mehmet Akif'teki bu ruhun Şehriyâr'da da olduğunu belirtmekte fayda vardır. Nitekim Uğurlu (2021, s. 157) “Mehmet Akif de Şehriyâr da millî ve dinî duyguları son derece güçlü olan iki isimdir” der ve her iki şairin de sosyal olayları günlük konuşma dilinin imkânlarından yararlanarak anlatması arasındaki benzerliklerine değinir.

Yine üçüncü dizede “Akif'in marşı yaşardıb gözöme” mısrayla Mehmet Akif'in Kurtuluş Savaşı ve bağımsızlığın anlatıldığı dizelerinin şairin yüreğine dokunaklı şekilde işlediğini anlamak zor olmayacaktır. Çünkü kendi milletini oluşturan dil, kültür, medeniyet gibi değerleri savunmuş bir şair olan ve bunu şiirlerinde ifade etmiş olan Şehriyâr'ın, Akif'in İstiklal Marşı'nda ele aldığı kahramanlığı kendi mücadelesi gibi sahiplenmiş olduğu görölebilmehtir.

Şehriyâr'ın şiirlerinde ele aldığı temalardan biri de haksızlığa karşı duruşu ve buna karşı çıkışıdır. Onun haksızlıklara kayıtsız kalmama iradesi, “Zulmü Alkışlayamam” şiirinde, “Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevmem; / Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.” diyen ve bu eksende onlarca şiir yazmış olan Mehmet Akif'e yaptığı göndermeyle belirir. Bu, onun Akif'ten ne ölçüde etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Akif'i şiirinde zikrettiğı ve zalimleri ya da işgal güçlerini dini bir adlandırmayla birlikte küfür veya zulüm içinde ele aldığı bu durumun benzerini Şehriyâr'ın, “Türk Övladı! Qeyrät Vaxtıdır” adlı şiirinde görebilmek mümkündür:

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Akif'in şə'rine bax! Gör nələr etmiş bizə küfr
Her qədəm bir quyu qazmış nə də salmış dərinə
Biz də İslama qayutdıq da gəlinəl-bir olaq
Türklərin hər iki dünyası qayıtsın yerinə (2001, s. 219).

Şehriyâr'ın şiirlerinde değındığı diğər bir Türk şair Təvfik Fikrət'tir. Yine “Türkiyə'yə Xəyali Səfər” adlı şiirin ikinci dizesinde “Fikrət”in incə həyal ölkəsinə” mısraı ile Türkiyə'yi yüreğində hissettiği ve Təvfik Fikrət'in şiirlerinde hep sığındığı hayallere benzətir. Təvfik Fikrət, sanatının ən büyük gücünü düşüncələrini kuvvetli bir şəkilde ifade edən hayallerde bulmuş, hətta hayalleri zorlama yoluna gittiği söylenebilir. Şairliğinin yanı sıra rəssam da olması onun duygu ve düşüncələrini canlı bənzətmələr kurmasını sağlamanın yanında müzikaliteyle de olan uyumu sanatsal bir bütünlük taşır (Çevirici, 2006, s. 9). Təvfik Fikrət'in şiirlerinde hakikətdən qaçır hayallərə sığınan anlatım ve müzikalitenin Şehriyâr'ın ondan etkilenmesini sağladığı söylenebilir. Çünkü Şehriyâr, ilk dizede Akif'in nazlı hilal ülkesi olarak tanımladığı Türkiyə'ye Təvfik Fikrət'in hayalleri zorlayan güzəlləməsiylə baxmaq ister. Serrican da (2016, s. 290), Gedikli'den (1997) alıntıyla, aşağıda görüldüğü üzere Şehriyâr'ın başka bir şiirində Təvfik Fikrət və Yahya Kemal Beyatlı'ya olan göndərmeyi yorumlar və şairin şiirde güzəlləşən bir Türkiyə coğrafiyası çizdiğini söyler.

“Görünür perdesin açdık da heyal
Başda Fikrət'le durup Yahya Kâmal
Son edibler sefidir, bah ne camal
Şehriyâr'dan ne ağır istiğbal.” (Gedikli, s. 167)

Şehriyâr'ın etkisinde kaldığı ve metinlerinde değındığı diğər bir Türk şair de Yahya Kemal Beyatlı'dır. Nitekim Mehmet Akif ve Təvfik Fikrət'e de değındığı “Türkiyə'yə Xəyali Səfər” adlı şiirin son dizesində bu görülebılır. Yahya Kemal şiirlerinde vatan kavramını sıkça kullanan bir şairdir. O vatani şöyle dile getirir: “Türkçenin çekilmediği yerler vatanıdır. Ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar. Vatanın kendi gövdə ve ruhu Türkçə'dir.” (Özbalcı, 1985, s. 24). O, milleti isə ‘dili bir, gönlü bir, imanı bir insan yığıni’ olarak görür. Vatan ve millet kavramlarını bu şəkilde tanımlayan Yahya Kemal, milletlərin kendi dəğərlerinin farkında olmasının önemini vurgular (Bayrak, 2007, s. 180). Yahya Kemal'in eserlərində vurgulanan bu kavram ve mesajlar Şehriyâr'ın şiirlerinin de ana eksenini oluşturmuştur. Onun vatan kavramına değındığı “Həkime Can”, “O Taydan Gələnə” gibi şiirlerinde bunu görmək mümkündür. Ki “*Vətənimni bağrıva bassan sevinərsən*” diyən Şehriyâr'ın şiirlerinde Yahya Kemal'e neden göndərməde bulunduğunun görülməsi açıısından önemlidir. Ayrıca Şehriyâr'ın şiirlerine baktığında onun da Türkçenin konuşulduğu her yeri vatan olarak kabul ettiğini, şiirlerinin içeriğinde dil, iman, kültür birligini vurgulayan unsurlara çok sık başvurduğu görülür. Örneğin bir şiirinde Şehriyâr'ın “*Türk'ün dili tek sevgili-istekli dil olmaz / Özge dile gatsan, bu esil dil, esil olmaz.*” diyerek Türkçeyi nasıl yücelttiği görülebilmektedir (Özkan, 2006, s. 147). Yahya Kemal Beyatlı ile Şehriyâr arasında dile dair veya şiirsellik noktasında pek çok benzerliğin olduğu söylenebilir. Bu benzerlik Şehriyâr'ın Yahya Kemal'den etkilenmesiyle de açıklanabilir. Nitekim Koşan: (2016, s. 283) “*Yahya Kemal, vezin, kafiye vb. yollarla dilin estetik forma dökülmesi, şiir-musiki ilişkisi, toplumsal belleğin şiire aktarılması ve kelime seçimlerindeki titizlik açılarından Şehriyâr'ın özellikle şiir estetiğini oluşturmasında oldukça etkili olmuş görünüyor*” der. Koşan'a (2016) göre her iki şair de sanatları üzerinden yeni bir dil oluşturma, Türkçeyi ahenkli ve güzel kılma çabası içerisindedir. Bunun da arka planında kolektif bir geçmişin ve bilincin yattığını belirtir ve bu durumun Şehriyâr'ın Türkiyə'de de okunması için bir sebep olduğunu ifade eder.

Şehriyâr'ın yine Mehmet Akif, Namık Kemal ve Tevfik Fikret'e değinisini başka bir dörtlükte görebilmek mümkündür:

Deyirəm “Akif” ile gâh cumayım
Üfûqün cilve-yi mavıyyetinə
Gâh “Kamal”da qolalıb yüksələlim
Baxayım “Fikret”in ülvıyyətinə (2001, s. 213).

Yukarıdaki dörtlükte daha önce de belirtildiği üzere Şehriyâr, üzerinde derin tesirleri olduğu tespit edilen Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Tevfik Fikret'e yine gönderme yaparak gençleri onların duygu dünyasına yönlendirmiştir. Bu açıdan herkesin benimsemesini istediği değerlerin tüm milleti yüceltecek değerler olduğunu söyler ve kendisini adeta bu şairlerle gönül birliği içerisinde düşünür ve yazar.

Şehriyâr şiirlerinde Fuzuli'ye de yer verir. Nitekim Ercan ve Durmaz (2016, s.184) onun Türkçe şiirleri kaleme alma çabasında rehber olarak Fuzuli'yi seçtiğini belirtir ve Türk şiirinin bu büyük şairinden etkilendiğini söyler. Nitekim O, “Özim Şirimiz Füzuli” adlı şiirinde şöyle der:

Türki, farsı, ərəbi da nəfəzail varmış
Ki Füzuli kimi bir şair-i fasil doğulur (2001, s. 258).

Şair, bu dizelerde farklı etnik unsurlar olmalarına rağmen Türkler, Araplar ve Farsların aynı iklimden geldiklerini, aynı kültürün bir parçası olduklarını vurgulamaktadır. Buna göre bu üç kadim kültürün değerlerinden beslenmenin yüceltme durumunu Fuzuli gibi olmakla dile getirmektedir. Fuzuli'nin edebiyat dünyasındaki tartışmasız konumu böylece pekiştirilmiş olur. Bu özellik, yerel unsurların sahipliğinden evrensel değerlerin kabulüne uzanan bir tutarlık içinde oldukça önem arz etmektedir.

Şehriyâr'ın edebi dünyası oldukça geniş ve zengindir. Türkçe şiirleri ve Türkçe yazan şairlere yaptığı göndermeler yukarıda dile getirilenlerle sınırlı değildir. O, Azerbaycan Türk Edebiyatı'nın Memmed Rahim, Süleyman Rüstem ve Sabit gibi önemli şairlerine de şiirlerinde değinir. Salimova (2021, s. 160) şairin bir şiirinde Memmed Rahim ve Süleyman Rüstem adlı şairlere olan sevgisini şöyle ifade ettiğini yazar:

Rahim'in, Rüstemin elini sıhmag
Mene dünya boyunca izzeti var
Gocalıgda bu izzeti tapmag
Bir cavanlıg gederce lezzeti var.”

Yine Salimova (2021, s.161) Şehriyâr'ın Azerbaycan'ın büyük hiciv şairi Mirze Elekber Sabir'le karşılaşma arzu ve temennisini şairin şu şiiriyle örneklendirir:

“Kamil özünsen ki kamal ehlisen
Şe`rin nişan verir ki hal ehlisen
Zerif, zövg ve hayal ehlisen
Günden güne hünerde çağlaşarsan
Bir gün olar Sabir'le bağlaşarsan”

Şehriyâr aynı zamanda Farsça şiirler yazdığı gibi Farsça yazan şairlerden de etkilenmiş ve onlara da göndermelerde bulunmuştur. Eğri (2016, s. 269) Şehriyâr'ın Fars şiirindeki neo-klasik yaklaşımdaki öncü rolüne değinir ve onun Hâfiz, Firdevsi, Mevlana gibi önemli şairlerin izinde yürüdüğünü ve böylece “Şehriyâr Ekolü” adı verilen bir edebi tarzın da ortaya çıktığını söyler. Şehriyâr başta Hâfiz olmak üzere Mevlana, Sabit gibi şairlere göndermelerde bulunmuştur. Hâfiz'in etkisiyle ilgili olarak Örneğin Ercan ve Durmaz, (2016, s. 178) İran coğrafyasında yüzyıllarca hüküm süren Türk devletlerinin resmi dil olarak Farsçayı kullandıklarından bahsederek Türkçe ve Farsçanın birbiriyle olan etkileşimlerine değinir ve “böyle bir kültür ve coğrafyanın ürünü olan Şehriyâr, ilk şiirlerini

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Farsça yazmış, bu yolda Hâfız'dan etkilenmiş" der. Ayrıca Gedikli'den (1997) alıntıyla Şehriyâr'ın Hâfız'ı bir rehber olarak gördüğünü aşağıdaki şiirle örneklendirir:

"Hâfız! Güneş dolu bir könlüdür o,
Güllerin içinde gızıl güldür o."

Şehriyâr, başka bir şiirinde Anadolu coğrafyasından Mevlana'yı da zikreder: Aşağıdaki şiirinde de görüleceği üzere Onun Türkiye ve Ayasofya'yla birlikte Mevlana Celaleddin Rumi'nin bulunduğu ve dinsel işleviyle ön plana çıkan Konya'yı anması söz konusudur:

"Övât! İslam ocağı Türkiyadır
Bir müsellası "ayasüfya"dır
Burda "Rumi," kimi arifler var
Sufiler abidəsi 'qunya'dır" (2001, s. 212).

Bilindiği üzere Şehriyâr'ın şiirlerindeki ana temalardan biri de tasavvufur. Onun 1936'da babasını kaybetmesi, sonrasında ise annesinin hastalığıyla ilgilenmesi münzevi bir hayatı yaşamasına neden olmuştur. Ailesinden aldığı derin tesirler onun maneviyatının da şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (YTA, 1985, s. 3843). Şehriyâr'ın tasavvuf anlayışı onun şiirlerine de yansımıştır. O şiirlerinde, Allah aşkı, peygamber kıssaları, dini öğütleri, ömrün geçiciliği, kaza ve kader inancını görebilmek mümkündür. Şehriyâr'ın şiirlerindeki bu temalar onun Mevlana'ya olan ilgisini de açıklar. Bilindiği üzere Mevlana şiirlerinin ana eksenini sevgi teması üzerine oturtmuş, insanlığın barış içinde yaşayabileceği bir dünya tasavvuru üzerine kurmuştur. Hoşgörüyü merkeze alan bu anlayışı Şehriyâr'ın da özümseydiğini şiirlerinden anlamak mümkündür. Uğurlu da (2016, s. 234) çalışmasında İslam inancının farklı mezheplerinden olan Şehriyâr ve Mehmet Akif'in ortak yanlarına değinir. Buna göre iki şairin de ilkin Kur'an-ı Kerim'i öğrendiklerini ve Sadi, Hâfız ve Mevlana'dan beslendiğini belirtmiştir.

Şehriyâr'ın Farsça şiirlerinde bulunduğu şairlerden biri de Firdevsî'dir. Onun Divan'ında (1342) Firdevsî'ye olan övgüsünü aşağıda bir şiiriyle örneklendirmek mümkündür:

"Cihânâ in cemâl û tâze rûyi
Berâ-yi çeşn-i Firdevsî est gûyi".

"Dünya için ne güzel ve taze bir yüzün ki, Firdevsî'nin bayramı nedeniyle söz söylemekte" Salimova (2021, s. 372).

Yine başka bir şiirinde:

"Çe Firdevsî-yi tevânâ şâ'ir-i şîrîn sohen goyi
Dilirî, pehlûvânî, ceng-cûyî, seht-bâzûyî.

"Ey tatlı sözler söyleyen şair ve bilge Firdevsî! Babayiğitsin, pehlivansın, savaşınsın ve güçlü pazuların sahibisin." der. (Salimova, 2021, s. 379).

Bu ve benzer şiirleri örneklendirmek mümkündür. Fakat genel olarak denilebilir ki Şehriyâr gerek Türk edebiyatı gerek İran edebiyatı için pek çok edebi metin üretmiş ve bunu kendi yetiştiği kültürün unsurlarından faydalanarak oluşturmuştur. Farsçaya da çok önemli hizmetleri olan Azerbaycan Türk edebiyatının önemli şairi Şehriyâr'ın kendisini Türkiye'den de ayrı görmediği metinlerinden anlaşılabilir. Dolayısıyla İran ve Türkiye arasında bir köprü işlevi gören şairin Türkçenin İran'da yabancı dil veya ana dil çalışmalarında faydalanılması üzerinde durulabilir. Onun farklı ama bir o kadar benzer kültürler arasında kurmuş olduğu ilişki ve sunduğu katkının Türkiye, İran ve Azerbaycan arasında köprüler kurulmasına katkı sağlayabilir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türk ve İran edebiyatının yetiştirmiş olduğu önemli şairlerden biri olan Şehriyâr, şairlerinden de anlaşılacağı üzere sadece yaşadığı coğrafyanın dokusunu okura hissettirmekle kalmamış, farklı coğrafyalarda yaşayan fakat aynı ortak paydanın bileşenleri olan şairlere de göndermede bulunmuştur. Böylece şair, şiir evrenini oldukça geniş tutmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, Şehriyâr üzerinden Azerbaycan edebiyatı ve Türk edebiyatının özdeş bir planda değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Bu durum, edebi incelemeler açısından oldukça önem taşımaktadır. Şehriyâr'ın bu içeriğe sahip şiirleri, okurun hangi bölgede yaşarsa yaşasın aynı değerlerden beslenen şairleri bir bütün olarak görmesini sağladığı söylenebilir. Ayrıca, şiirlerinde kullandığı malzeme, şairin üslubuyla birleştiğinde onu çağdaşlarına göre oldukça farklı bir konuma yerleştirmiştir. Şehriyâr'ın geleneği oluşturan katmanların birikimine yaslanarak oluşturduğu malzemesi ve gündelik dilin söyleyişiyle kendisini bulan üslubuyla Azerbaycan edebiyatında çığır açması, Türk edebiyatında ise farklı bir konuma yerleşmesini sağlamıştır. Nitekim Gedikli de (1990, s. 93) çalışmasında Şehriyâr'ın başta Heyder Babaya Selam şiiri olmak üzere Türk dünyasının birçok yerinde yankı uyandırdığını, şairlerin ona nazireler yazdığını belirtmiştir. Ayrıca Gedikli, (1990, s. 98) Fazıl Hüsni Dağlarca'nın onun Heyder Babaya Selam şiirinin lirik şiirle ilgili bütün belirlemeleri içerdiğine yönelik tespitleriyle şairin duygu durumunun güçlü yönüne işaret etmiştir. Dolayısıyla Şehriyâr'ın edebi yönde ve etkide güçlü bir şair olmasını onun dil öğretimiyle ilgili çalışmalarda da faydalanılmasını düşündürmektedir. Bunun için de başta İran olmak üzere Türkçe öğretimine yönelik materyallerde özellikle ileri düzey metinlerde şairin şiirlerine yer verilebilir. Böylece Türkçenin farklı lehçeleri arasındaki ilişkinin yakınlığı da hedef dili öğrenenler açısından faydalı olacaktır.

Şiirlerinde Yahya Kemal'den Akif'e, Fuzuli'den Sabit'e kadar Türk şiirine damgasını vurmuş simaları ve Hâfız, Firdevsî gibi Fars edebiyatının önemli isimlerine değinisi onun İran, Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere birçok ülkede önemi bir kaynak metin işlevi gördüğüne kanıt olarak gösterilebilir. Ayrıca sadece göndermelerle sınırlı kalmayıp dilin toplumlar arasında köprüler kurduğu gerçeğinden hareketle hem Türkçe hem de Farsça şiirler yazmış olan Şehriyâr'ın metinlerinin dil öğretiminde yararlanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda İran'da Türkçe öğretim derslerinde şairden yararlanması, düzenlenecek tanıtıcı etkinliklerde şairin şiirlerine yer verilmesi üzerinden gerek Türk soylu gerek ana dili Farsça konuşurlarında oluşacak ortak kültür algısına hizmet edeceği düşünülmektedir. Sadece Türk şairler üzerinden değil Türk devletlerinde de edebiyat dili olarak büyük bir işlev görmüş Farsça metinler ve Fars şairler üzerinden de kültürler arası iletişim kanallarının açık ve işlevsel olması noktasında da tanıtıcı çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için de hem Türkçe hem Farsça şiirler kaleme alan Şehriyâr, Fuzuli gibi şairler başta olmak üzere Farsça şiirler yazan Hâfız, Sadi Şirazi gibi büyük şairlerin de konuşulduğu etkinlikler, tanıtıcı çalışmaların birlikte yapılması yararlı olacaktır. Böylece şairlerin öngördüğü kültürler arası etkileşimin dil ve metinler üzerinden sağlanması dil öğretimine de olumlu yansımaktadır. Başta Tebriz olmak üzere şairle ilgili tanıtıcı çalışmalar birçok ilde yapılmaktadır. Bu etkinliklerin Türkçe, Farsça veya daha farklı dillerde şiirler kaleme alan şairleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi üzerinde durulabilir.

İran'da Türkçe öğretim faaliyetlerinde Türkçenin farklı lehçelerini konuşanların Türkiye Türkçesi öğrenme yeterliliklerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmalı ya da bunun niteliğini artırmanın yolları aranmalıdır. Tebriz, Horasan Kaşgay, Ediverdi Türklerinin lehçe ve ağız özellikleri hakkında yapılacak çalışmaların İran'da Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine katkıları olacağı söylenebilir. Ayrıca ana dili Farsça olan konuşurların da Türkçe öğrenme durumlarına yönelik daha fazla akademik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Türkiye'de Fars Dili ve Edebiyatı bölümleri başta Ankara, Atatürk, Selçuk, Mardin Artuklu, İstanbul üniversiteleri olmak üzere pek çok üniversitede olmasına karşın İran'da da Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri için bu durumu söylemek oldukça zor. Nitekim Özden ve diğerleri (2017, s. 600) tarafından 2017 yılında yapılan bir çalışmada da bu durum ifade edilmiştir. Hala benzer durumun devam ettiği söylenebilir. Dolayısıyla Türk dili ve Türkçe öğretimine katkı sağlayacak bölüm ve çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Yapılan bu çalışmayla şairin öz dili olan Azerbaycan Türkçesiyle ve kelimelerin etkili gücüyle kaleme aldığı şiirleri Türkçenin farklı lehçelerini konuşanlar üzerinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla Şehriyâr'ın şiirlerinin Türkçe konuşurları üzerinde birleştirici bir yanı olduğu söylenebilir. Bunun yanında ülkesi olan İran'ın resmi dili olan Farsçayla da şiirler yazmıştır ki Shoa'ei, (2016, s. 1116) iki dilli bir şair olarak Şehriyâr'ın Farsça yazdığı şiirlerde dahi "iki farklı dilin kültürünü birleştiren" figürlerin çokluğuna dikkat çeker. Modern Türk ve Fars şiirinin gelişmesinde katkıları olan şairin Türkçenin ana dili ve yabancı dil olarak İran'da öğretiminde yararlanılmaması düşünülemez. Çünkü hedef dilin öğretiminin amaçlarından biri de ülke, toplum, milletler arasında iletişimi geliştirmek, canlı tutmak ve böylece yeni nesillere yaşanabilir yarımlar bırakmaktır. Dolayısıyla ortak kültürel değerlere yer veren şair, yazarlar üzerinden bu amaca yönelik çalışmalar gerek İran'da gerekse Türkiye'de yapılabilir. Bunun için de her iki ülkenin önemli şairlerini buluşturan etkinliklere yer verilebilir. Buna yönelik materyaller hazırlanabilir. Böylece Türkiye'de Farsçanın İran'da da Türkçenin daha fazla konuşulması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AZEROĞLU, N. (2021). Şehriyâr'ın Farsça ve Türkçe şiirlerinde konuşma dili ve Haydar Babaye Selam manzumesinde edebi yaratıcılığı. *Şarkiyat*. 13(1), 587-603.
- BASAR, U. (2020). İran'da Türk dillilere Türkiye Türkçesi öğretiminde yöntem sorunu. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(32), 266-283.
- BAŞAR, U. ve Boylu, E. (2015). *İran'da Türkiye Türkçesinin öğretimi (tespitler, tahliller, teklifler)*. Ankara: Öncü Yayınları.
- BAYRAK, Ö. (2007). Vatan ve millet temininin Yahya Kemal'in şiir dünyasına yansması. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 179-182.
- ÇEVİRİCİ, Ç. A. (2006). *Tevfik Fikret'in şiirlerindeki edebi sanatlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- EĞRİ, S. (2016). Şehriyâr'da romantizm etkileri. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 269-279) içinde, Bursa.
- ERCAN, Ö. ve DURMAZ, G. (2016). Aynı toprakların yetiştirdiği üç büyük Şair: Hâfız, Fuzûlî, Şehriyâr. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 177-191) içinde, Bursa.
- FUAD, Ş. E. (2017). Poetry journal sand traditions of Shahriyar and "Sahandim". *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 20(3), 126-145.
- GEDİKLİ, Y. (1997). Şehriyâr ve bütün Türkçe şiirleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GEDİKLİ, Y. (1990). Şehriyâr ve bütün Türkçe şiirleri, Türk yıldızı A.Ş. İstanbul.
- GÖZÜTOK, K. T. (2008). Ahmet Muhip Dıranas'ın Ağrı Şiiri ile Şehriyâr'ın "Haydar Baba'ya Selam" adlı destan-şiirinin karşılaştırılması. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(1).
- HEYET, R. M. (2012). İslam Ansiklopedisi, Varlık maddesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 42, 523-524. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/varlik--iran>.

- KARASAR, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KARAYEV, Y. ve AKPINAR, Y. (2010). İslam Ansiklopedisi, Şehriyâr, Mehemed Hüseyin maddesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 38, 471-472. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehriyar-mehemed-huseyin>.
- KOÇAK, A. (2021). Büyük ruhun romanını yazan adam: Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşının kültürel kaynakları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* (DEA), Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, 139-162.
- KOŞAN, E. Z. (2016). Yahya Kemal'in izinde: Şehriyâr. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 279-284) içinde, Bursa.
- KUYBU, E. (2016). Heyder Baba'ya Selam şiirinde yansıma yoluyla ortaya çıkan söz varlığı. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 165-177) içinde, Bursa.
- ÖZBALCI, M. (1985). "Yahya Kemâl'in II. Meşrutiyetten sonra gelişen edebiyatımızdaki yeri", *Milli Kültür Mecmuası*. 51.
- ÖZDEN, G. M.; BOYLU. E. ve BAŞAR, U. (2017). İran'da yabancı dil olarak Türkçe öğreten yerel öğretmenlerin dil öğretim tecrübeleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 59, 595-613.
- ÖZKAN, İ. (2006). Şehriyâr'ın şiirlerindeki kültür değerleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 143-151.
- SALİMOVA, R. (2021). *Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın Türkçe ve Farsça eserlerinin poetikası*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SARIÇİÇEK, M. (2008). Heyder Babaya Selam'ın ontolojik tahlili. *Turkish Studies*, 3(7), 580-59.
- SERRİCAN, E. (2016). Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk(İyeli) aydınlar. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 285-298) içinde, Bursa.
- ŞEHRİYÂR, M. H. (2001). *Ustad Şehriyâr'ın Azerbaycan Türkçesi ile Külliyyatı*. Ustad Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bahemkari Sazmanı Ferheng-u İritabat- i İslami.
- ŞEHRİYÂR (1342). *Divan*. Tahran: Hayyam Yayınları, C. 2.
- SHOAEİ, M. (2016). A Review of Shahriar's Persian Divan Words. *Journal of Language Teaching and Research*, 7(6), 1111-1116.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1981). Milli Eğitim Basımevi, Ankara: C.XXX.
- UĞURLU, S. A. (2016). Şiirlerinden hareketle Mehmet Akif ve Şehriyâr. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 233-243) içinde, Bursa.
- VİKİPEDİ (2023). Muhammed Hüseyin Şehriyâr. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_H%C3%BCseyin_%C5%9Eehriyar.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- YTA (1985). *Yeni Türk Ansiklopedisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. C. 10.
- YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ (2023). Erişim adresi: <https://www.yee.org.tr/en/node/16621>.